

Л.О. Варзацька, Т.О. Трохименко (частина 1)
М.І. Чумарна (частина 2)

Українська мова та читання

Підручник для 3 класу
закладів загальної середньої
освіти : у 2-х частинах

навчальна книга®
БОГДАН

www.bohdan-books.com www.bohdan-digital.com

Пропонуємо Вашій увазі підручник «Українська мова та читання. 3 клас» (у 2-х частинах) авторів Варзацької Лариси Олександрівни, Трохименко Тамари Олександрівни, Чумарної Марії Іванівни, який є новаторським, розвиваючим, пізнавальним, креативним, цікавим та виховним. Даний підручник є переможцем у Всеукраїнському конкурсі проектів підручників для початкових класів.

- ❏ Зміст підручника відповідає типовій освітній програмі, розробленій під керівництвом Савченко О. Я., охоплює всі змістові лінії Державного стандарту початкової школи з мовно-літературної освітньої галузі (українська мова і літературне читання) та дозволяє забезпечити цілісність навчально-виховного процесу.
- ❏ У підручнику забезпечено розвиток особистості дитини засобами різних видів мовленнєвої діяльності і формування ключових компетентностей: комунікативної та читацької; розвиток здатності спілкуватись українською мовою, послуговуватися нею в особистому й суспільному житті; розвиток емоційно-чуттєвого досвіду, мовленнєво-творчих здібностей.
- ❏ Успішне навчання за підручником забезпечить чітка структуризація навчального матеріалу та апарат орієнтування.

Частина 1

ЗМІСТ

Повторення вивченого у 2 класі 4

МОВА Й МОВЛЕННЯ

§ 1. Мова в житті народу 13
 § 2. Усне і писемне мовлення 15
 § 3. Культура мовлення. Слова ввічливості 17

СЛОВО. ЗНАЧЕННЯ СЛОВА

§ 4. Слова з прямим і переносним значенням 20
 § 5. Слова, однакові за звучанням і написанням,
 але різні за значенням 23
 § 6. Слова, близькі за значенням (синоніми) 25
 § 7. Слова, протилежні за значенням (антоніми) 27

БУДОВА СЛОВА

§ 8. Споріднені (спільнокореневі) слова. Корінь слова 29
 § 9. Закінчення 32
 § 10. Основа слова. Частина основи 36
 § 11. Чергування голосних і приголосних звуків
 у коренях слів 40
 § 12. Вимова і правопис слів із ненаголошеними
 [е], [и] в коренях 45
 § 13. Вимова і правопис слів із дзвінкими та глухими
 приголосними звуками 51
 § 14. Префікс 57
 § 15. Префікси і прийменники 59
 § 16. Правопис префіксів *роз-*, *без-*, *з-*, *с-* 62
 § 17. Апостроф після префіксів 66
 § 18. Суфікс 70

ЧАСТИНИ МОВИ

§ 19. Поняття про частини мови 75

ІМЕННИК

§ 20. Роль іменників у мовленні 80
 § 21. Власні та загальні іменники 84
 § 22. Змінювання іменників за числами 88

§ 23. Рід іменників 91
 § 24. Змінювання іменників за питаннями 95

ПРИКМЕТНИК

§ 25. Роль прикметників у мовленні 98
 § 26. Змінювання прикметників за числами та питаннями 103
 § 27. Змінювання прикметників за родами 105

ЧИСЛІВНИК

§ 28. Роль числівників у мовленні 117
 § 29. Вимова і правопис числівників 120

ДІЄСЛОВО

§ 30. Роль дієслів у мовленні 123
 § 31. Змінювання дієслів за числами 127
 § 32. Змінювання дієслів за часами 129
 § 33. Написання *не* з дієсловами 140

РЕЧЕННЯ

§ 34. Види речень. Звертання 147
 § 35. Члени речення. Головні та другорядні
 члени речення 150
 § 36. Зв'язок слів у реченні 153

ТЕКСТ

§ 37. Заголовок 160
 § 38. Найважливіші в тексті слова 162
 § 39. Тема і головна думка (мета) тексту 164
 § 40. Текст-розповідь 167
 § 41. Текст-опис 169
 § 42. Текст-міркування 171
 § 43. Есе 173
 § 44. Про те саме по-різному 175

Повторення вивченого за рік 178

Відповіді до загадок, ребусів 187

Частина 2

ЗМІСТ

ДЯКУЄМО ЛІТУ ЗА ЩАСЛИВІ ДНІ	4
Ми знову стрілися у школі. <i>Марія Чумарна</i>	4
Сонце, сонечко та соняшник. <i>Ірина Прокопенко</i>	5
Краплина роси. <i>Літературна казка. Василь Сухомлинський</i>	8
Мандруємо Україною	9
Хто дні стер?	9
Кий, що заснував Київ.	9
Літо. <i>Акрівіри</i>	10
ОСІНЬ СВІТ ПОЗОЛОТИЛА	11
Як швидко літо пролетіло. <i>Олена Пчілка</i>	11
Казкова осінь світ позолотила. <i>Марія Іваненко</i>	11
Всесвітній день журавля	12
Пахне ліс осінній. <i>Мирослава Кулик</i>	13
Вона любила світ живим	13
Здвиження. <i>Легенда. За Василем Скуратівським</i>	14
Коник-стрибунець. <i>Літературна байка. Леонід Глібов</i>	15
Дуже різні мурахи. <i>За матеріалами «Вікіпедії»</i>	16
Хто це? <i>Марія Іваненко</i>	18
Народні прикмети	18
СЛОВО ТВОРИТЬ І ГОВОРИТЬ	19
Коли народилося слово	19
Дерево мови. <i>Марія Чумарна</i>	20
«Запашна, співуча, милозвучна...». <i>Олесь Гончар</i>	20
Казка — матінка мови	21
Як нема без зірок небозводу. <i>Володимир Забаштанський</i>	22
Слово. <i>Павло Тичина</i>	22
«Тук-тук!» <i>Марія Іваненко</i>	23
Вірші-загадки. <i>Марія Чумарна</i>	24
КАЗКА КАЗОК	25
Чарівний клубок. <i>Марія Чумарна</i>	25
З уст і до серця	25
Красносвіт. <i>Українська народна казка</i>	26
Ключі до таємниць	30
Вуйко Йой і Лишина. <i>Уривки з книжки. Галина Малик</i>	31
Довга казка про Кошеня, якому не подобалося жити вдома. <i>Галина Малик</i>	35
ЧИ Є У КНИГИ ДЕНЬ НАРОДЖЕННЯ	40
Малюнкове письмо	40
Листи-подарунки.	41
Перші писані тексти та книги.	42
Перші друковані книги.	45

БАЙКА-РОЗПОВІДАЙКА	47
Що таке байка?	47
Про дружбу. <i>Байка</i>	47
Як миша віддячила левові. <i>Байка</i>	48
Цікаве про левів. <i>З енциклопедії</i>	49
Королик і ведмідь. <i>Літературна байка. Іван Франко</i>	51
ЩО ЄДНАЄ СВІТ	57
Дивовижна дружба. <i>Оповідання. Олександр Копиленко</i>	57
Про друзів і дружбу.	59
Прислів'я	59
Притча про дружбу	59
НА ПОРОЗІ — РІК НОВИЙ	61
Третій сніг. <i>Уривок з казки. Іван Андрусяк</i>	61
Зустріч з Миколаєм. <i>Віра Паронова</i>	63
Подарунок від Святого Миколая. <i>Казка. За Юлією Хандожинською</i>	64
Хто танцює на морозі. <i>Марія Іваненко</i>	68
Дива Нового року	69
Василь, Маланка і Коза. <i>Новорічна гра</i>	69
Новорічне віншування	71
РІЗДВЯНІ ВІЗЕРУНКИ	72
Ніжна-білосніжна. <i>Марія Іваненко</i>	72
Колядка. <i>Катерина Перелісна</i>	73
Зимові розваги	73
Різдво на хуторі. <i>Оповідання. Галина Пагутяк</i>	74
ЗИМВЛЯ ПРИРОДИ	81
Коли засинає земля. <i>Наталія Гивель</i>	81
Загадки	81
Колиска серед снігу. <i>За Анатолієм Давидовим</i>	81
Друга в крупі пізнаєш. <i>Казка. Мирослава Чорна</i>	83
Птахи взимку. <i>Журнал «Птаха»</i>	86
Синиця. <i>Дмитро Павличко</i>	88
НАТОМИЛАСЬ ЗИМА	90
Літо Зиму доглядає. <i>Легенда</i>	90
Зима з Літом зустрічається	91
Стрітнення. <i>За Олексою Воропаєм</i>	91
Народні прикмети	93
Вона була україночкою	94
До діточок. <i>Олена Пчілка</i>	94
Тішся, дитино. <i>Леся Українка</i>	95
Була весна. <i>Леся Українка</i>	96
В Країні Сонячних Зайчиків. <i>Уривки з книжки. Всеволод Нестайко</i>	96

А ВЖЕ ВЕСНА СКРЕСЛА	104
Розлилися води. <i>Веснянка</i>	104
Чому він Чумацький?	105
Задивлений у небо	107
Чорний шлях.	108
<i>Уривок з повісті «Тарасові шляхи». Оксана Іваненко</i>	108
Малий Віз. <i>Оповідання. Оксана Сенатович</i>	114
Гостинець з дороги. <i>Народна притча</i>	117
ЛЕТІТЬ ДОДОМУ, ПТАШЕНЯТО!	118
Пташок викликаю з далекого краю	118
Жайворонок. <i>Легенда</i>	119
Коли хто спить? <i>П'єска на дві дії. Марія Чумарна</i>	120
Джміль. <i>Дмитро Павличко</i>	125
ВЕЛИКОДНЯ ПИСАНКА	126
Ой, весно, весно, днем красна. <i>Оповідання. Василь Скуратівський</i>	126
Писанка. <i>Надія Гуменюк</i>	128
Квіткові сні. <i>Анатолій Костецький</i>	129
Дрібний дощик. <i>Оповідання. Юрій Яримш</i>	129
Пісенка весняної води. <i>Уривок з драми-казки «Лісова пісня». Леся Українка</i>	130
Грім. <i>Микола Вінграновський</i>	131
Пригоди Цибуліно. <i>Уривки з книжки. Джанні Родарі</i>	132
ДЕНЬ НА ЛІТО ПОВЕРТАЄ	142
Уроки природи	142
Як важливо бути терплячим.	142
Цікавинка	143
Крила матері. <i>Оповідання. Василь Сухомлинський</i>	144
Материнська любов. <i>Українська народна казка. Записав Василь Зінчук</i>	146
Мамин день у календарі	147
Хустка. <i>Галина Малик</i>	148
Вишиванка. <i>Вадим Крищенко</i>	148
Теплий віршик для мами. <i>Олександр Дерманський</i>	149
Найбільше я хочу... <i>Микола Сингаївський</i>	149
Горнятко меду. <i>Казка. Марія Пономаренко</i>	150
Все починається з мами. <i>Анатолій Костецький</i>	154
Моя свята земля. <i>Марія Чумарна</i>	154
Україна. <i>Надія Гуменюк</i>	155
Літній ранок. <i>Леся Пронь</i>	155
Літо. <i>Акрівіри</i>	156
Народні прислів'я про силу слова	156
Відажки до загадок	156

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

I частина

	— початок матеріалу кожного уроку		— запам'ятай
	— працюємо всі разом		— словникова робота
	— робота в групах, парах		— каліграфічна хвилинка
	— дай відповідь на запитання, зроби висновок		— домашнє завдання
	— переглянь, послухай		

II частина

	Прочитай виразно		Завдання творчого характеру
	Запитання та завдання		Робота в парах (або групах)
	Словникова робота		Послухай, переглянь відео
	Пограємося		

Взаємодіємо усно

Запропоновані завдання спрямовані на формування в учнів умінь сприймати, аналізувати, інтерпретувати й оцінювати усну інформацію та використовувати її в різних комунікативних ситуаціях, спілкуватися усно з іншими людьми в діалогічній і монологічній формах заради досягнення певних життєвих цілей.

МОВА Й МОВЛЕННЯ

Назва розділу

§ 1. Мова в житті народу

Назва теми

Я без тебе, мово, без зерна полова

Юрій Рибчинський

Поетична назва уроку (епіграф), на якому текстовий матеріал об'єднаний однією тематикою

Робота над виразністю читання

23. 1. Виразно прочитайте уривок із вірша.

Ну що б, здавалося, слова...
Слова та голос — більш нічого.
А серце б'ється — ожива,
як їх почує!.. Знать, од Бога
і голос той, і ті слова
ідуть між люди!

Тарас Шевченко

Ілюстративний матеріал

Матеріал для роботи всіх учнів класу

2. Як ви розумієте зміст цих віршованих рядків? Поміркуйте, з якою метою поет ужив речення з окличною інтонацією.

3. Випишіть слово з апострофом. Доберіть та запишіть іще п'ять таких слів.

24. 1. Із поданих складів утвори та запиши слова. Які ці слова за значенням?

ки пред ді пра ги

2. Спиши, вставляючи пропущені букви. Поясни напис цих слів.

Поколі..я народу проходять одне за одним, але результати жи..я кожного поколі..я залишаються в мові — у спадок нащадкам.

Костянтин Ушинський

3. Пригадай правило та побудуй звукову модель слова покоління.

Практичні завдання творчого характеру

Електронний додаток

Робота з усім класом

Творчі завдання

Словникова робота

Коліграфічна справа

Ілюстрації

Робота в групах

Аналіз та оцінювання матеріалу

Електронний додаток

Домашнє завдання

На полях пшениченька колосиста
 Андрій Малишко

323. 1. Прочитайте вірш у музичному супроводі.
 Шумить широкий лан пшениці,
 шугає вітер з краю в край.
 І небо сонцем промениться,
 лаштує землю на врожай.
 Василь Кравчук

2. Яким ви уявляєте пшеничний лан? Які слова вірша допомагають його «побачити»?
 3. Випишіть дієслова та визначте їх час і число. З'ясуйте, яке дієслово вжито у переносному значенні.
 4. Скористайтесь довідкою і замініть дієслова синонімами, які відповідають змісту і ритму вірша. Запишіть оновлений вірш.
 Слова для довідки: гуде, дзвенить, гомонить; літає, дує, віє; виблискує, іскриться, сяє; готує, лагодить, ладнає.

пшениця

324. 1. Із поданих складів утвори і запиши слова.

ла пше зо ни чень ло ка та

139

325. Учімося читати твори вразотворчого мистецтва!

1. Розгляньте малюнок. Зверніть увагу, якими барвами переливається пшеничне поле.
 2. Уявіть, що ви разом із дівчинкою стоїте серед колосистої пшениці. Як вітерець грається із колосками? Про що з ними перешиптується? Які звуки долинають до вас?
 3. Послухайте «Пісню жайворонка» П. Чайковського. Як композитор передає голоси колосистої ниви, радісний колір хлібів?
 4. Складіть і запишіть оповідання за заголовком:
 I варіант — «Про що шепочуть колоски пшениці?»;
 II варіант — «Чому радіє пшенична нива».

326. 1. Прочитай і спиши текст. Добери до нього заголовок.
 Ось і **прилинула** весна-красна. **Потекли** струмочки талої водиці-сніговиці. Жайворон потоптав кригу в калюжах.
 Налилася колосом пшенична нива. Розрослася. Щедро її дощі напували. Сонечко **пестило**, пригрівало.
 За Василем Довжаком

2. До виділених дієслів добери і запиши синоніми.

Завдання для диференційованої роботи

РЕЧЕННЯ

§ 34. Види речень. Звертання

Скаче коник-стрибунець через поле навпростець
Віктор Терен

342. 1. Підготуйтеся і виразно прочитайте уривок із байки. Зверніть увагу на розділові знаки, що стоять у кінці речень.
Коник плаче, серце мліє;
кинувся він до Мурав'я:
— Дядьку, он зима біліє!
От тепер же згину я!

Чуєш — в лісі ворон криче,
вітри буйні гудуть?
Порятуй, порадь, земляче,
як се лихо перебудуть!

Леонід Глібов

343. 2. Скільки речень у цьому уривку? Чому ви так вважаєте? Визначте, які ці речення за метою висловлювання та за інтонацією.

344. 3. Запишіть із коментуванням спонукальне речення. До кого звертається за порадою Коник? Як він називає Мурав'я? Підкресліть це слово. Зверніть увагу, як його виділяють на письмі.

Звертання — це слово або сполучення слів, що називає того, до кого звертаються.
Під час вимови звертання виділяють паузами, а на письмі — комами або знаком оклику.

Коліграфічна вправа

343. 1. Спиши букви. Зі складів утвори і запиши слова.
Ць ць ка ринь цві ти кун цвир

2. Прочитай прикмету. Пошир її прикметником і запиши. Увечері сильно сюрчать коники — на ... погоду.

3. За змістом прикмети постав запитання. Почни його словами: «На яку погоду...».

4. Звернись до коників із проханням. Уживай звертання.

344. 1. Розгляньте таблицю. Доповніть її відповідними реченнями.

ВИДИ РЕЧЕНЬ

За метою висловлювання	За інтонацією	
	Неокличні	Окличні
Розповідні (про щось розповідається або повідомляється)	Грає коник на скрипочці.	
Питальні (про щось запитується)		Коник грає на скрипочці?!
Спонукальні (висловлюється спонукування до дії: прохання, порада, застереження, заборона, заклик, наказ)	Грай, конику, на скрипочці.	

2. Із якою метою ми вживаємо розповідні речення? питальні речення? спонукальні речення?

3. Прочитайте парами неокличні та окличні речення. Як передають окличну інтонацію в усному та писемному мовленні?

4. Складіть за таблицею власні речення. Запишіть їх.

Початок уроку

Робота з усім класом

Дослідження

Аналіз, висновки

Теоретичний матеріал

Назва розділу

Назва теми

Поетична тема уроку

Ілюстрація

Робота з усім класом

Робота з таблицею

Творчі завдання

Творче завдання, міркування

Чому птахи завжди повертаються в Україну з чужих теплих країв? Поміркуй.

ВСЕСВІТНІЙ ДЕНЬ ЖУРАВЛЯ

10 вересня наша планета відзначає Всесвітній день журавля. Предки цих красивих птахів з'явилися ще за часів динозаврів, близько 40–60 мільйонів років тому. Батьківщиною журавлів вважається Північна Америка, звідки вони мігрували спочатку в Азію, а звідти в Африку і Австралію. Всього в світі налічують 15 видів журавлів. Тепер вони поширені по всій земній кулі, окрім Антарктиди та Південної Америки. Головні місця зимівлі журавлів — Іран і захід Індії.

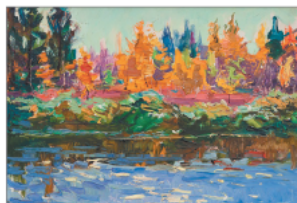
Послухай українську народну пісню «Летять у вирій журавлі». Який настрій навиває ця мелодія?

Розглянь картини «Відлітають журавлі» та «Осінній пейзаж». Що в них спільного? Чим відрізняються?

Семен Недашківський.
Відлітають журавлі

Микола Глущенко.
Осінній пейзаж

ПАХНЕ ЛІС ОСІННІЙ

Пахне ліс осінній гіркуватим димом, що приніс з собою вітерець із поля. Стали, мов у казці, раптом золотими липи і берези, буки і тополя.

Медіадодаток

Виразне читання творів

Виразне читання

Робота над ілюстраціями картин

Творче завдання

Завдання на вибір

Робота у групах

ЛИСТИ-ПОДАРУНКИ

З давніх-давен люди послуговуються також предметним письмом: це певні речі, які дають у подарунок, і ці речі мають підказати або повідомити щось важливе. Зазвичай цим предметам надавали певного значення, яке було зрозумілим для багатьох. Наприклад, подарована зброя могла означати оголошення війни.

А хліб у нас в Україні і досі означає мир, любов та повагу. Особливим дарунком-листом є рушник — на весіллі його дарувала дівчина своєму нареченому на знак того, що готова розділити з ним долю. Гостям рушник із хлібом та сіллю повідомляє, що їм раді у цьому домі.

Світлини

Наведи приклади предметних послань із нашого життя — схожих на дарування хліба.

ЗАВДАННЯ НА ВИБІР

1. Створи усну розповідь про те, що ти бачиш на малюнках.
2. Наведи приклади малюнкового письма в нашому сучасному житті — на вулиці, в магазинах, у книжках та підручниках.
3. Придумай якусь фантастичну історію про життя давніх людей за малюнками.

Розділіться на три групи. *Перша група* повинна зобразити з допомогою малюнка якусь подію, яка відбулася у вашому класі. *Друга група* має створити нові попереджувальні знаки для захисту тварин та людей на вулиці. *Третя група* придумує рекламні знаки для своїх улюблених продуктів у крамницях.

ЯК МИША ВІДДЯЧИЛА ЛЕВОВІ

Байка

Дрімав собі лев спокійно під деревом у лісі. Раптом де не взялась миша і побігла по його спині. Збудився лев і страшно зарикав, схопив мишу в лапи і тримає.

— Як ти сміла мене будити? — гукнув громовим голосом на перестрашену мишу. — Заплатиш мені за це своїм життям!

— Ах, пане мій і царю, — сказала покірненько перелякана миша, — прости мені ту провину... Яка тобі користь із моєї смерті?.. Будь милостив, даруй мені життя, а я тобі за це колись віддячуся!

Засміявся страшний лев на таку бесіду миші і сказав:

— Ти дрібна, дурна... І як же ти мені можеш відслужитись?.. Іди до своєї діри! Марш!

І пустив її на волю.

Незадовго після того попався лев у сіті з реміння і шнурів, котрі люди на нього наставили. Лев шарпався, лютував, але сітей порвати не міг. Зарикав зі злості голосно...

Виразне читання

Ілюстрація

Словникова робота

Гордувати — зневажати, виявляти неповагу.

Прочитай уважно обидві байки. Про які риси характеру в них ідеться: дбайливість, уважність, щирість, співчутливість, зухвалість, гордовитість, пихатість, легковажність, вдячність?

Кому насправді більше притаманні ці риси — людям чи тваринам?

Зверни увагу на виділені слова. Чи можна їх вважати прислів'ям? Як ти їх розумієш?

Спробуй розповісти подібні історії про людей.

Поділіться на пари і «порозмовляйте» як лев і миша. Додайте у свої діалоги більше фраз, посперечайтесь, розкрийте глибше власну думку.

Творчі завдання

Розвиток мовлення

ПРО ДРУЗІВ І ДРУЖБУ

Дружба — це особливий прояв довіри у стосунках між людьми, тваринами, навіть рослинами. Якщо люди вміють подружитися між собою щирими словами, добрими вчинками, спільним зацікавленням та взаємодопомогою, то тварини і навіть рослини, виявляється, теж можуть проявляти до інших звірят та рослин прихильське, доброзичливе ставлення.

Якщо ти спостережливий не лише до людей, а й до життя в інших царствах природи, то помітиш, що домашні тварини інколи миряться між собою, а деколи бувають непримиренними.

Також ти помітиш, що деякі дерева та кущі у твоєму саду відхиляються одне одного — намагаються втекти, хоч не можуть цього зробити.

Які звірі можуть між собою дружити, а які — ні? З якими тваринами люди знаходять порозуміння? Чи можна дружити з рослинами?

ПРИСЛІВ'Я

- ◆ З добрим дружись, а лихого стережись.
- ◆ Людина без друзів, що дерево без коріння.
- ◆ З добрим поживеш — добро переймеш, а з лихим зійдешся — того й наберешся.
- ◆ Краще погана дорога, ніж поганий супутник.

ПРИТЧА ПРО ДРУЖБУ

Було собі двоє друзів. І дуже міцною була їхня дружба. Якось друзі посперечались у мандрівці, і один з них дав ляпаса іншому.

Останній, відчуваючи біль, але нічого не кажучи товаришеві, написав на піску: «Сьогодні мій найкращий друг дав мені ляпаса».

Виразне читання

Усна народна творчість

Робота над текстом

Світлина

Творчі завдання.
Дослідження

Робота в групах.
Розвиток мовлення

Медіадодаток

Та й пішли далі мандрувати. За якийсь час вони натрапили на мальовничу місцину з чудовим озером і вирішили скупатися. Той, який отримав ляпаса, ледь не потонув, але друг врятував його. Отямившись на березі, він почав дряпати на камені: «Сьогодні мій

найкращий друг врятував мені життя».

Той, який дав ляпаса, а потім врятував життя, запитав його:

— Коли я тебе образив, ти написав на піску, а тепер висікаєш на камені. Чому?

Друг відповів:

— Коли хтось нас ображає, ми маємо написати про це на піску, щоб вітри могли стерти напис. Але коли хтось робить щось добре, треба викарбувати це на камені, щоб жоден вітер не зміг стерти такі слова.

Тож спробуймо писати образи на піску та вирізьблювати радощі на камені!

Що сподобалося тобі у прочитаній історії? Чи траплялися подібні випадки у твоїх стосунках з друзями?

Розділіться на дві групи. Перша обговорюватиме ситуації та вчинки власні чи своїх друзів, які хотілося б записати на піску, друга група — ситуації і вчинки, які хотілося б вирізьбити на камені. Разом обидві групи мають створити власну Книгу добрих побажань для друзів.

Прослухай «Пісню про дружбу» та переглянь мультфільми «Жив-був пес», «Найсправжнісінька пригода». Спробуй придумати власну пісеньку про друга. Який вислів про дружбу тобі запам'ятався?

Читаємо

Передбачені завдання на формування в учнів повноцінної навички читання, умінь самостійно вибирати й опрацьовувати літературні тексти різних видів, жанрів, стилів, висловлювати своє ставлення до прочитаного, сприймати художній текст як засіб збагачення особистого досвіду, працювати з інформацією в різних форматах, застосовувати її в комунікативних ситуаціях, практичному досвіді.

КАЗКА КАЗОК

ЧАРІВНИЙ КЛУБОК

Казка казок — чарівний клубок: з Думки починається, в Слово загортається. Кожне слово — мов зернятко: чарівна маленька хатка, у якій живуть Дива, — кінь чарівний, булава, дід з ясною бородою, що мандрує за героєм, Мудра Баба, Побратими, ще Видимо й Невидимо, і Царівна, і Жар-птиця, Змій, з яким Герою биться... Але кожен з нас те знає — Правда всіх перемагає!

Марія Чумарна

*Марія Примаченко.
Сині птахи в квітах*

Яких ще героїв українських казок ти знаєш? Якого з них ти можеш назвати улюбленим? Які риси характеру казкових богатирів чи красунь тобі до вподоби?

Пригадай казки, в яких правда перемагає кривду.

З УСТ І ДО СЕРЦЯ

Сучасним людям, які ввечерами читають книжки, дивляться передачі по телевізору чи переглядають новини або фільми у своєму комп'ютері, важко уявити, як багато тисяч років тому на нашій землі жили люди, в яких нічого цього не було.

Але, безумовно, у них була Мова. Бо людина саме тим відрізняється від усіх інших жителів планети — рослин, тварин, комах, що їй подаровано найбільший скарб: Слово. Адже саме словом, як стверджує давня мудрість, наш Творець творив

Ілюстрація

Робота над текстом

Літературознавчі терміни

цей земний світ. Словом люди передавали власні думки, почуття, свою мудрість, розуміння законів природи, досвід співжиття з рослинним і тваринним світом.

Так народилися казки. Коли в людей ще не було іншого світла, окрім світла сонця та запаленого вогнища, вони ввечері розповідали казки, — і саме ці оповіді були наймудрішою школою для дітей.

Бо ті знання про світ і людину, які наші предки зберігали в казках і дбайливо передавали з уст в уста, від серця до серця, були насправді дуже важливими. В них говорилось про те, що наш світ — круглий і цілісний, як яйце. І людина — теж є цілим всесвітом в самій собі, вона наділена дуже великою силою, яку їй треба в собі розкривати.

Казка — це переважно розповідний твір про вигаданих осіб та події за участю фантастичних сил.

Розвиток виразності

Аналіз твору

Творче завдання

ПЕРШІ ДРУКОВАНІ КНИГИ

Зберігся ще з 1586 року документ, який називається «Порядок шкільний». У ньому записано правила, як мають поводитися вчителі й діти, як потрібно вчитися. Виявляється, навіть до наших днів дійшли букварі й граматики, за якими вчилися діти в тій школі, поки вона існувала...

Звичайно, писати книги пером було дуже важко, та й часу ця робота забирала багато. Тому було винайдено друкарський верстат, на якому у Львові друкар **Іван Федорович** 15 лютого 1574-го надрукував першу друковану книгу в Україні — «Буквар». На жаль, до нашого часу зберігся лише один примірник цієї унікальної книги, за якою навчалися українські діти. Слово «буквар», як збірник букв та писаних ними текстів, вперше вжив саме Іван Федорович.

Сторінка «Букваря» Івана Федоровича

Розгляньте літери староукраїнської абетки, якою писали і друкували перші українські книги. Такою абеткою користувався ще Тарас Шевченко.

До речі, букву А у старій абетці читали як «Аз» (від перших літер нашої давньої абетки пішло слово «Азбука»). І означало «Аз» займенник «Я». Таким

Робота над текстом

Світлини

Розвиток мовлення

Творче завдання

Медіадодаток

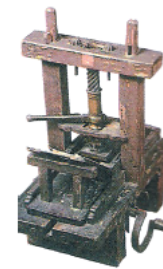
Робота в групах

чином, кожен, хто промовляв Азбуку, ставив себе на першому, а не на останньому місці, як це відбувається в сучасній Абетці.

Того ж року завдяки відновленому Іваном Федоровичем книгодрукуванню у Львові побачила світ ще одна книга — «Апостол». Друкарський верстат, на якому працювали львівські друкарі, зберігається у Львівському музеї книги.

«Апостол», надрукований І. Федоровичем

Друкарський верстат

Прочитай уважно текст. Спробуй уявити собі та описати усно процес створення книжки в давні часи.

Чи знаєш ти, як твориться книжка в наш час?

Склади план створення сучасної книжки.

Упізнай на малюнку літери, які перейшли в сучасну абетку і якими ми користуємося щодня.

Переглянь мультфільм «Як народилася книга». Що найбільше запам'яталося?

Розділіться на три групи. *Перша група* нехай виготовляє з паперу «макет» книжки та обкладинки. *Друга група* — колективно працює над створенням різних розділів книжки. *Третя група* — погоджує з другою теми і малює до них ілюстрації, котрі можна створювати з використанням різних художніх засобів: малювання олівцями, фломастерами, ліпленням з пластиліну, з допомогою витинанок та аплікацій.

Взаємодіємо письмово

Подані завдання спрямованні на формування в учнів повноцінної навички письма, умінь висловлювати свої думки, почуття, ставлення та взаємодіяти з іншими людьми в письмовій формі, виявляти себе в різних видах мовленнєво-творчої діяльності.

Робота з цілим класом

Початок уроку

Поетична назва теми уроку

Зразок каліграфічного письма

Робота з мовним матеріалом

Словникова робота

Ілюстрація

Творчі завдання

Медіадодаток

Робота в групах.
Робота зі схемами

Я ранок стрічаю, мов друга: «Йди, світлий!»
Павло Тичина

7. 1. Прочитайте або проспівайте уривок із народної пісні, супроводжуючи слова відповідними рухами.
Пішли діти в поле квіточки збирати: мак, мак з дзвіночками, волошки з сокирочками, ромен-зілля, буркун-зілля, медок-зілля і чебрець. Квіточки збирали, віночки **в'язали**.

8. 1. Із поданих складів утвори і запиши слова.
зи / по / че / ля / ми / прець

2. Спиши речення.
Шепоче тихо очерет при березі в тумані.
Анатолій Криловець

очерёт

9. 1. Прочитай слова. Визнач, яким звуковим моделям вони відповідають.
День, боязко, гуляє, вітер.

— • = = • — — — • = • = • — • = — • — •

2. Спиши слова. Підкресли букви, що позначають м'які приголосні звуки.

10. 1. Розгляньте схеми і пригадайте, що вам відомо про звуки та букви української мови.

ЗВУКИ		БУКВИ	
Голосні	Приголосні	Великі, малі	Друковані, рукописні
Наголошені, ненаголошені	Тверді, м'які; дзвінкі, глухі		

2. Скільки голосних звуків в українській мові? Якими буквами вони позначаються?

3. Коли букви я, ю, є позначають два звуки, а коли — один? Наведіть приклади. Що можна сказати про букву і?

62. 1. Уважно розгляньте таблицю.

Запитання	Слова-відповіді
Яке дерево зображено на малюнку? (с. 29)	липа
Як назвати маленьку липу?	липка
Як назвати липу пестливо?	липонька
Як можна сказати про листок липи? про цвіт?	липовий
Як зветься місяць, коли цвіте липа?	липень
Як називається ліс, де росте тільки липа?	липняк

Робота з таблицею

Міркування

Робота з цілим класом

2. Чи допомогли вам ці запитання з'ясувати значення кожного слова? Яке слово з цієї групи є основним для розуміння значень інших слів? Яка частина в усіх словах спільна за звучанням та значенням?

Споріднені слова (слова-«родичі») мають спільну частину, однакову за значенням і звучанням, — **корінь**. Тому такі слова називають іще **спільно-кореневими**. Наприклад: — *ясен, ясенюк, ясенювий*.

Липа, липка, липнути, липовий.
Міркуйте так: усі ці слова мають спільну частину *лип-*. Але в словах *липа*, *липка*, *липовий* ця частина однакова і за звучанням, і за значенням, а в слові *липнути* — тільки за звучанням. Отож, серед слів *липа, липка, липовий* «зайвим» є слово *липнути*.

Теоретичний матеріал

Творчі завдання

63. 1. Спишіть слова й позначте в них корені.

I варіант	II варіант	III варіант
береза	тополя	ялина
берізка	тополька	ялинка
березовий	тополевий	ялиночка
підберезовик	тополина	ялинова

Робота в групах

2. Прочитайте слова і знайдіть серед них «зайве». Поясніть свій вибір.

I варіант	II варіант	III варіант
син	горіти	вода
синок	горіння	водяна
синочок	погорілий	водити
синій	гора	підводна

Досліджуємо медіа

Передбачено формування в учнів умінь аналізувати, інтерпретувати, критично оцінювати інформацію в матеріалах та використовувати її, створювати прості медіапродукти.

КОЛЯДКА

Ой, колядо-колядине!
Ішла полем господиня,
з торби жито брала,
ниви засівала:
вроди, Боже, жито
на довгій літа,
на щастя родині
і всій Україні.

Катерина Перелісна

Іван Сколоздра. Коляда

 Прочитай уважно вірша і поміркуй, ким є та господиня, що засіває землю. Чим вона її засіває?

 Придумай слова з коренем «жит» і склади усну розповідь про те, чому саме жито в колядках є таким важливим словом-символом.

 Послухай колядки. Вивчи одну з них напам'ять.

 Розділіться на три групи: *перша* буде виготовляти пальчикових персонажів вертепної гри з паперу чи пластиліну, *друга* — придумувати тексти для учасників гри, а *третя* — підготує короткі вітшування з Новим роком та Різдом.

 Оскільки колись колядували з танцями, всі учасники гри стають у коло. Ті, хто бере участь у рольовій грі, виконують свої ролі, а решту учасників («колядники»), — приплескують у долоні, притупують ніжками і співають разом колядки та виголошують свої вітшування.

ЗИМОВІ РОЗВАГИ

Для дітей зима — пора щасливих розваг. Особливо якщо вона — зі снігом і морозами. Взимку діти здавна придумують собі щасливі ігри — то ліплять сніговиків, то катаються на санях, лижах і ковзанах.

Робота над виразністю

Розвиток зв'язного мовлення

Медіадодаток

Робота з текстом

Ілюстрація

Робота з прислів'ями

Ігровий матеріал

Робота в групах

 Розкажи своїми словами, як люди повинні поважати одне одного, а особливо — власну гідність і гідність своїх дітей.

Вибери прислів'я, яке, на твою думку, найбільше підходить до змісту цієї байки.

- ◆ Іди з миром — віднайдеши мир.
- ◆ Згода дім будує, а незгода руйнує.
- ◆ З ким поведешся, того наберешся.
- ◆ Поважай старого і малого — і тебе поважатимуть.

 Розіграйте казку в ролях. Оберіть собі ролі різних звірят та птахів — тих, що згадуються у творі, і які не згадуються, але живуть у лісі й могли б взяти участь у цій великій чварі. Оберіть з-поміж себе «суддів», які спробують мирно залагодити конфлікт.

 Придумайте власну п'єсу: можете зробити виставу костюмованою або виготовити лялькових персонажів.

Медіадодаток

Я ранок стрічаю, мов друга: «Йди, світлий!»
Павло Тичина

7. Прочитайте або проспівайте уривок із народної пісні, супроводжуючи слова відповідними рухами.

Пішли діти в поле квіточки збирати: мак, мак з дзвіночками, волошки з сокирочками, ромен-зілля, буркун-зілля, медок-зілля і чебрець. Квіточки збирали, віночки в'язали.

Початок уроку

Назва теми

Медіадодаток

Робота з цілим класом

Аналіз, порівняння, висновок

Теоретичний матеріал

Медіадодаток

Робота в групах

Аналіз, порівняння, висновок

Розвиток зв'язного мовлення

Ілюстрація

21. Учімося читати твори образотворчого мистецтва!
1. Послухайте аудіозапис музики П. І. Чайковського «Пори року. Жовтень». Які картини постають у вашій уяві? Які почуття і бажання пробуджує мелодія?
 2. Розгляньте малюнок. Як зустрів дітей осінній ліс? Які дивинки приготував для них? Що знаходять діти на лісових стежинах? Поміркуйте, який заголовок можна дібрати до цього малюнка.
 3. Усно складіть розповідь за малюнком.

§ 7. Слова, протилежні за значенням (антоніми)

Флейта плакала, сміялась

Олександр Олесь

55. 1. Послухайте гру на флейті (запис музичного твору Дж. Ласта «Самотній пастух»). Які картини постають у вашій уяві під цю мелодію?
2. Прочитайте вірш. Чи співзвучні музика й поезія?
- Флейта плакала, сміялась, умирала і жила.
Біла постать сміх і сльози із долонь своїх пила.
Олександр Олесь
3. Випишіть парами виділені слова. Які вони за значенням? Поміркуйте, з якою метою їх використав поет.

Слова, протилежні за значенням, називають **антонімами**. Антоніми утворюють пари, в яких обидва слова відповідають на одне питання. Вживання антонімів допомагає повніше, яскравіше висловлювати думки.

56. 1. Прочитай текст.
- Флейта — духовий музичний інструмент. За принципом гри розрізняють флейти **поздовжні** та **поперечні**. До поздовжніх флейт належить сопілка — український народний музичний інструмент.

2. Випиши виділені слова. Усно постав до них питання. Поміркуй, чи є ці слова антонімами.

Поетична назва уроку

Ілюстрація

Робота з мовним матеріалом

Досліджуємо мовні явища

Подані завдання спрямовані на дослідження учнями мовних одиниць і явищ з метою опанування початкових лінгвістичних знань, норм літературної вимови та правил українського правопису, формування в молодших школярів умінь послуговуватися українською мовою в усіх сферах життя.

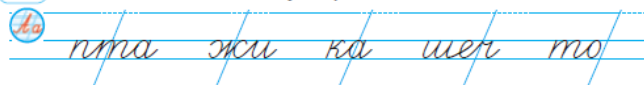
2. 1. Пригадай назви букв та послідовність їх розташування в абетці.

УКРАЇНСЬКА АБЕТКА (АЛФАВІТ)

Аа а	Бб бе	Вв ве	Гг ге	Ґґ ґе	Дд де	Ее е	Єє є
Жж же	Зз зе	Ии и	Іі і	Її ї	Йй й	Кк ка	Лл ел
Мм ем	Нн ен	Оо о	Пп пе	Рр ер	Сс ес	Тт те	Уу у
Фф еф	Хх ха	Цц це	Чч че	Шш ша	Щщ ща	Ь знак м'якшення	
Юю ю	Яя я						

2. Скільки букв в українському алфавіті?
3. Яка буква не позначає звука?

3. 1. Із поданих складів утвори і запиши слова.

2. Спиши речення.

Спинюсь і довго буду слухать,
як бродить серпень по землі.

Ліна Костенко

4. 1. Прочитай слова. Що вони називають? Запиши їх в алфавітному порядку. У словах на ту саму літеру бери до уваги другу або й наступні букви.

Абрикос, черешня, черемха, ясен, редиска, верба, цибуля, апельсин, лимон, жоржина, акація.

Медіадодаток

2. Розглянь орфографічний словник. Зверни увагу, що слова в ньому розміщено в алфавітному порядку.

Щоб знайти слово у словнику, треба знати послідовність розташування літер в абетці.

абрикос черешня апельсин черемха

5. 1. Прочитайте і відгадайте мовну загадку. Зробіть звуко-буквений аналіз слів-відгадок.

З и я плаваю у морі,
з і — ловлю мишей в коморі.

2. Спиши пари слів. Підкресліть букви, якими вони відрізняються. Які звуки позначають ці літери?

сон — син булка — білка
мила — шила грати — брати

6. 1. Прочитай слова. У кожному з них зміни одну літеру так, щоб утворилося інше слово.

Річ, кіт, сік, гора, коса, лан.

2. Запиши слова парами. Підкресли букви, якими вони відрізняються.

Теоретичний матеріал

Словникова робота

Робота в групах

Робота з мовним матеріалом

Домашнє завдання

Запитання

Каліграфічна хвилинка

Робота з мовним матеріалом

4. Які приголосні звуки називаються дзвінкими? глухими? Скористайтесь таблицями й чітко вимовте спочатку парні дзвінки та глухі приголосні звуки, а тоді — ті, що не утворюють пар.

Дзвінки	[б]	[г]	[ґ]	[д]	[д']	[з]	[з']	[ж]	[дж]	[дз]	[дз']
Глухі	[п]	[х]	[к]	[т]	[т']	[с]	[с']	[ш]	[ч]	[ц]	[ц']

Дзвінки	[в]	[л]	[л']	[м]	[н]	[н']	[й]	[р]	[р']	-
Глухий	-	-	-	-	-	-	-	-	-	[ф]

Робота з таблицею

37. 1. Із «розсіпаних» слів склади і запиши прислів'я.

лід — тепло — Від
і — розмерзає — слова
ранить, — стріла — а
Не — гостре — слово

2. Як ти розумієш зміст цих прислів'їв? Яке з них можна використати як заголовок до вірша, поданого у праві 35?

Робота з мовним матеріалом

Робота в групах

Теоретичний матеріал

Аналіз, порівняння, висновок

Міркування

Диференційована робота

2. Доповніть і запишіть речення, використовуючи слова з вірша.
Береза (яка?) ...

41. 1. Розгляньте малюнки і прочитайте тексти, складені за мотивами вірша Юрія Клена. Порівняйте значення виділених слів.

Золотокоса Оксанка мене **стрічає** на горбі.
Бере за руку й веде в березовий гай.

Золотокоса береза мене **стрічає** на горбі.
Бере за руку, веде у свій курінь.

У мовленні слова вживають у **прямому** та **переносному** значеннях. Слова у **прямому** значенні — це назви предметів, дій, ознак, які бувають насправді, наприклад: залізний цвях, лисяча нора. Слова в **переносному** значенні — це назви образні, перенесені з одних предметів і явищ на інші: залізний характер (тобто міцний), лисяча вдача (так кажуть про хитру людину).

2. У якому тексті виділені слова вжито у прямому значенні, а в якому — у переносному? Чому ви так вважаєте?

3. Поміркуйте, в якому значенні вжито слово *золотокоса береза*. Якого кольору волосся у дівчинки? Воно може бути золотим? А береза може мати золоті коси? Зробіть висновок.

4. Доберіть слова з прямим і переносним значенням до слів: *I варіант* — річка, дощ, поле; *II варіант* — сонце, роса, берег. Складіть і запишіть речення зі словами, вжитими у переносному значенні.

Ілюстрації

У навчально-методичний комплект входять:

- ❑ Українська мова. Робочий зошит. 3 кл.
Варзацька Л. О., Трохименко Т. О., Будна Н. О.
- ❑ Літературне читання. Робочий зошит. 3 кл.
Чумарна М. І., Будна Н. О.
- ❑ Українська мова. Конспекти уроків. 3 кл.
- ❑ Літературне читання. Конспекти уроків. 3 кл.
- ❑ Українська мова в таблицях. 3 кл.
- ❑ Розвиток зв'язної мови в таблицях. 3 кл.
- ❑ Українська мова. Зошит з розвитку зв'язного мовлення. 3 кл. Будна Н. О.
- ❑ Українська мова. Зошит для контрольних робіт. 3 кл. Будна Н. О.
- ❑ Літературне читання. Зошит для контрольних робіт. 3 кл. Будна Н. О.
- ❑ Позакласне читання. Збірник. 3 кл.
- ❑ Барвисте коромисло. 3 кл.
- ❑ Диво-читанки. 3 кл.
- ❑ Сучасні українські письменники дітям. 3 кл.

Дякуємо за увагу!